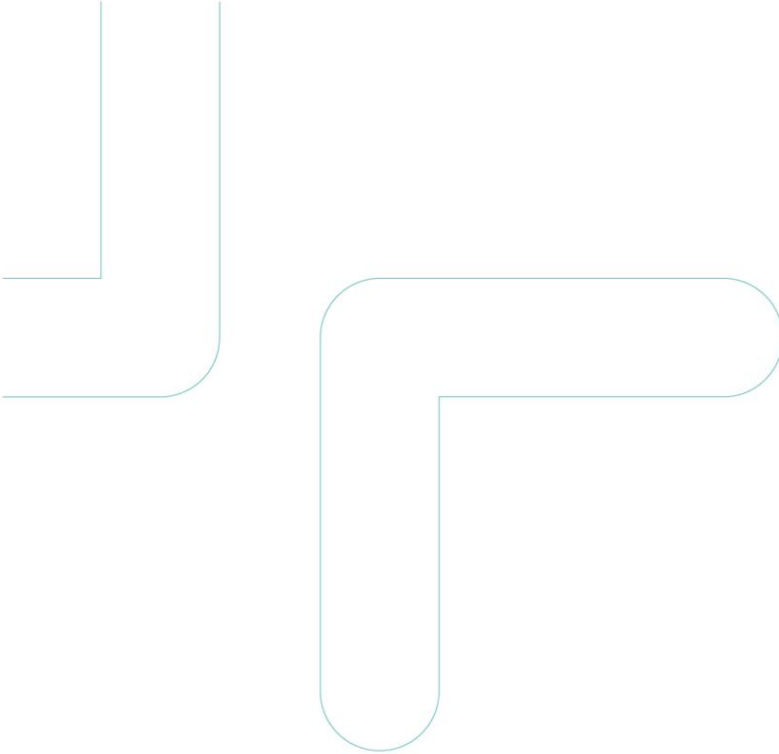

Milieujaarverslag 2024

*Ziekenhuis Tjongerschans
Heerenveen*

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Organisatiestrategie en ambitie.....	3
a. Milieuthermometer Zorg.....	3
b. CSRD.....	3
3. Bevorderen van gezondheid.....	4
a. Gezondheid	4
b. Voeding	4
4. Bevorderen van bewustwording en kennis	5
a. Green Teams	5
a. Communicatie	5
5. Verminderen CO2-emissie van gebouwen, energie en vervoer	6
a. Gebouwen en energie	6
b. Vervoer.....	7
6. Circulair en spaarzaam met grondstoffen en materialen werken	9
a. Inkoop.....	9
b. Afval	9
7. Verminderen milieubelasting medicatie(gebruik)	12
a. Preventie	12
b. Milieubelasting.....	12
c. Medicatieverspilling	13
d. Water	13

1. Inleiding

De zorgsector is verantwoordelijk voor circa zeven procent van de nationale CO₂-uitstoot en vier procent van het afval. Duurzaamheid is daarom een vast onderdeel van het beleid van Tjongerschans. Het ziekenhuis wil zorg bieden die van hoge kwaliteit is, betaalbaar blijft, het milieu zo min mogelijk belast en bijdraagt aan een gezonde samenleving.

Tjongerschans heeft zich gecommitteerd aan de Green Deal 3.0: samen werken aan duurzame zorg. Er wordt gewerkt aan vijf pijlers: gezondheid bevorderen, bewustwording vergroten, CO₂-uitstoot verminderen, circulair omgaan met grondstoffen en het beperken van de milieubelasting van medicatie.

In aanloop naar de fusie met het Medisch Centrum Leeuwarden (MCL) is al in 2023 gestart met gezamenlijke duurzaamheidsinitiatieven, waaronder het programma 'Green Deal DZ 3.0 2024–2026'. Dit milieujaarverslag heeft een vergelijkbaar format voor beide locaties, gebaseerd op de pijlers van de Green Deal. Het verslag laat per pijler zien wat de voortgang en ontwikkelingen zijn.

2. Organisatiestrategie en ambitie

Tjongerschans committeert zich aan de Green Deal Zorg 3.0. Met de Green Deal als leidraad, zorgen we samen voor een onomkeerbare transformatie naar zorg met minimale impact op klimaat, milieu en leefomgeving in 2050.

In 2024 hebben we veel stappen gezet die ons helpen in het behalen van de doelstellingen van de Green Deal. In 2023 stelden we het programma Green Deal op voor MCL en Tjongerschans. In 2024 hebben we hier verdere invulling aan gegeven, door een initiatievenlijst op te stellen, bestaande uit initiatieven die we in het ziekenhuis moeten en willen oppakken de komende jaren. Deze lijst is opgesteld samen met de Green Teams en groene collega's vanuit de ondersteunende diensten. De initiatieven zijn geprioriteerd en vanuit daar is een jaarplanning ontstaan voor 2025.

a. Milieuthermometer Zorg

In december 2023 is in Tjongerschans een proefaudit gedaan voor de Milieuthermometer Zorg. Het MCL doet al jaren aan deze certificering mee en in 2026 willen we beide locaties van het ziekenhuis certificeren. De proefaudit heeft ons goed inzicht gegeven in de duurzaamheidsthema's waar we al aan voldoen en waar we nog wat stappen moeten zetten. De algehele conclusie was dat Tjongerschans al goed op weg is.

b. CSRD

Per 2025 wordt het milieujaarsverslag opgenomen in de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), de Europese richtlijn die grote bedrijven verplicht om te rapporteren over niet-financiële informatie. In 2023 is hiervoor een start gemaakt met de materialiteitsanalyse voor zowel Tjongerschans als het MCL. In 2024 hebben beide organisaties deelgenomen aan een traject met andere CSRD-plichtige partijen, om te komen tot een gezamenlijke aanpak. In dat kader zijn de materialiteits- en stakeholderanalyses afgerond en is, in samenwerking met andere zorginstellingen en een accountancybureau, een format ontwikkeld voor het duurzaamheidsverslag. Dit draagt bij aan consistentie en vergelijkbaarheid in de duurzaamheidsrapportages binnen de zorgsector.

3. Bevorderen van gezondheid

Met deze pijler zet Tjongerschans zich in voor het voorkomen van ziekte, het bevorderen van gezondheid, het stimuleren van een gezonde levensstijl voor patiënten, cliënten en medewerkers, een gezonde zorg- en leefomgeving én betere controle van ziekte.

a. Gezondheid

Binnen Tjongerschans is gezondheid een belangrijk onderwerp. We zetten ons dagelijks in voor de gezondheid van onze patiënten én medewerkers. Medewerkers hebben verschillende mogelijkheden om voordelig(er) in beweging te komen. Zo heeft Tjongerschans bijvoorbeeld een fietsregeling en kunnen medewerkers voordeel krijgen op fitness of lidmaatschap bij een sportvereniging. In 2024 nam Tjongerschans weer deel aan de jaarlijkse Fiets naar Je Werk Dag, waar onze fietsende medewerkers extra in het zonnetje gezet werden. Ook is contact gezocht met de projectgroep Leefstijlgeneeskunde van het MCL. Deze projectgroep zet zich in voor gezondheidsbevordering vanuit zowel de ondersteunende als de zorgkant.

b. Voeding

Tjongerschans werkt toe naar het doel vanuit het Preventieakkoord: een duurzaam en gezond voedingsaanbod in 2030. Daarnaast streven we naar 50% plantaardige eiwitten voor bezoekers en medewerkers in 2026, zoals beschreven in de Green Deal. In Tjongerschans wordt constant gekeken naar mogelijkheden om gezondere en duurzamere voeding aan te bieden. Dat doen we niet alleen, we halen inspiratie uit de maandelijkse bijeenkomsten van Goede Zorg Proef Je en we hebben contact met andere ziekenhuizen over dit onderwerp.

In Tjongerschans wordt voeding voor patiënten, medewerkers en bezoekers ingekocht en bereid door de keuken van Tjongerschans. Bij de inkoop wordt waar mogelijk gekozen voor producten met milieukeurmerken of lokale producten. De patiënt heeft keuze uit twee menu's: een zelf samen te stellen menu of een menu met wat meer vaste maaltijden. In het laatste geval kan de patiënt twee dagen in de week kiezen. De patiënt kan altijd kiezen voor een vegetarische maaltijd. Plantaardige maaltijden kunnen naar wens gemaakt worden. Voor medewerkers en bezoekers wordt het aanbod vegetarische en plantaardige voeding gefaseerd verhoogd. Ook in 2024 zijn weer meer vegetarische opties toegevoegd aan het menu.

4. Bevorderen van bewustwording en kennis

Met deze pijler zet Tjongerschans zich in op het vergroten van de bewustwording en kennis over zowel de impact van zorg op het klimaat en milieu, als over de impact van klimaat en milieu op onze gezondheid.

a. Green Teams

In Tjongerschans zijn al een aantal jaren Green Teams actief op veel verschillende afdelingen. Er zijn bijvoorbeeld Green Teams actief op de afdelingen Intensive Care, Geriatrie, Mondziekten, kaak- en aangezichtschirurgie, Ziekenhuisapotheek en meer. Waar mogelijk sluiten vertegenwoordigers vanuit de Green Teams op de afdelingen aan bij het overkoepelende Green Team Tjongerschans. In 2024 bleef het Green Team Tjongerschans een belangrijk platform voor kennisuitwisseling en het opstellen van adviezen.

a. Communicatie

Tjongerschans heeft een interne pagina over duurzaamheid op het intranet, waar nieuws in het kader van duurzaamheid gecommuniceerd wordt naar de organisatie. In 2025 worden de pagina's van het MCL en Tjongerschans samengevoegd. Hier wordt alle informatie rondom duurzaamheid weergegeven per Green Deal-pijler.

5. Verminderen CO₂-emissie van gebouwen, energie en vervoer

Met deze pijler zet Tjongerschans zich in op het verminderen van de directe CO₂-uitstoot door het vastgoed en mobiliteit.

a. Gebouwen en energie

Het doel vanuit de Green Deal is dat we 55% minder CO₂ uitstoten in 2030 ten opzichte van 1990, waarbij het uiteindelijke doel is dat we klimaatneutraal zijn in 2050.

Tjongerschans heeft een aantal panden in eigendom en huurt daarnaast een aantal panden om de zorg te kunnen leveren in het verzorgingsgebied. Het beheer en onderhoud van deze panden bestaat uit zowel jaarlijkse onderhoudsactiviteiten als activiteiten voor de instandhouding van terreinen, gebouwen, installaties en inventaris. Deze laatste activiteiten zijn ondergebracht in de meerjarenonderhoudsplanning (MJOP), waarin duurzaamheid een onderdeel is.

In 2024 hebben we de maatregelen vanuit de portefeuilleroutekaart verder uitgevoerd. Zo hebben we dit jaar gewerkt aan:

- het aanbrengen van zonwerende folie op glas zodat er minder koeling nodig is;
- het gefaseerd plaatsen van energiezuinige verlichting;
- het optimaliseren van luchtbehandeling;
- inkopen van groene zuurstof met een CO₂-reductie van 24 ton per jaar.

In het afgelopen jaar zijn we gekomen tot een goedgekeurd plan om de energievoorziening van de hoofdlocatie volledig te verduurzamen en veel minder aardgas te gebruiken. Het plan bestaat uit aanpassingen aan de luchtbehandeling, verduurzaming van de cv-ketels, optimalisatie van de warmtapwaterinstallatie, nieuwe verlichting en een zonnecarport met extra laadplekken voor auto's. Ook is gewerkt aan een update van het energiemonitoringssysteem.

Door deze maatregelen ligt Tjongerschans op koers voor de CO₂-reductiedoelstelling van de Green Deal duurzame zorg 3.0. Dankzij deze plannen liggen we goed op schema voor het behalen van deze doelen.

In 2024 is de portefeuilleroutekaart van Tjongerschans herzien en opnieuw vastgesteld. Het document beschrijft de route naar een CO₂-vrije vastgoedportefeuille. De routekaart is geïnitieerd vanuit de Nederlandse Vereniging voor Ziekenhuizen en volgt zowel het Klimaatakkoord als de Green Deal. De routekaart is opgenomen in de Zorgduurzaamkaart van het expertisecentrum verduurzaming zorgsector (EVZ) en TNO.

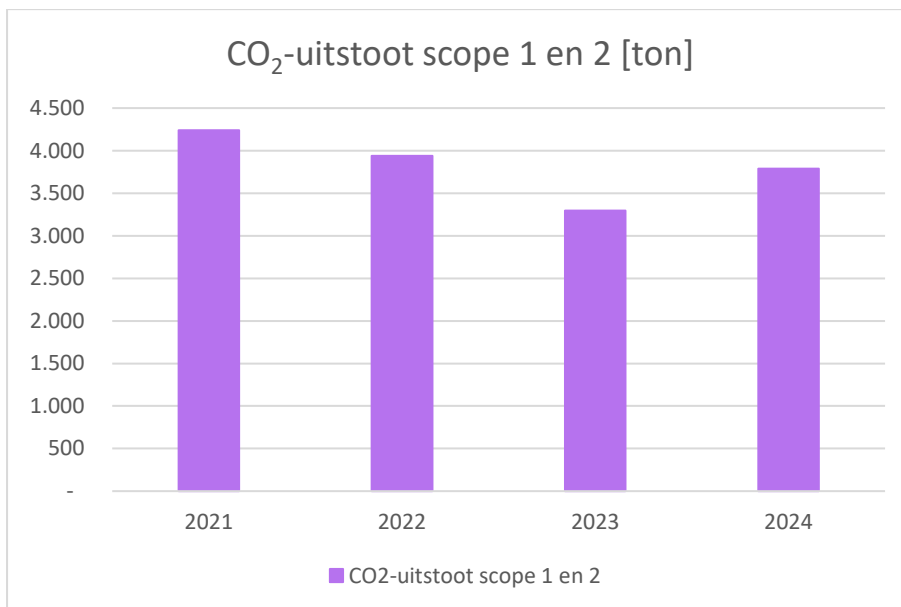
De impact van de bovenstaande maatregelen op het verbruik is beperkt. Tabel 1 geeft het verbruik van aardgas, water, elektriciteit en CO₂-uitstoot in 2023 en 2024 weer. Het aardgasverbruik is met 1,6% verminderd dit jaar. Er is een lichte stijging in het elektriciteitsverbruik zichtbaar. Dit komt doordat er een aantal zonnepanelen tijdelijk weggehaald zijn i.v.m. werkzaamheden. Het waterverbruik is met 7,9% gedaald.

	Aardgas	Drinkwater	(Ingekochte) elektriciteit [kWh]	CO ₂ -uitstoot* scope 1 en 2 [ton]
2023	388.757	30.012	5.432.513	3.296
2024	382.624	27.644	5.488.830	3.788
Vershil	-1,6%	-7,9%	+1,0%	+15%

Tabel 1 - Aardgas-, water- en elektraverbruik en CO₂-uitstoot

Er is in 2024 vooral gewerkt aan de voorbereiding van energiebesparende maatregelen. Daarom is er nog geen duidelijk effect zichtbaar op het energieverbruik. De CO₂-uitstoot is zelfs gestegen doordat de emissiefactoren voor aardgas en elektriciteit naar boven zijn bijgesteld*. In 2024 is de CO₂-uitstoot daardoor toegenomen met 15%, zoals te zien is in Figuur 2. De totale uitstoot komt dit jaar neer op 3.788 ton. Het doel vanuit de Green Deal is dat we 55% minder CO₂ uitstoten in 2030 ten opzichte van 1990, waarbij het uiteindelijke doel is dat we klimaatneutraal zijn in 2050.

*CO₂-uitstoot is alle directe uitstoot en elektriciteit, inclusief zakelijk verkeer en emissies, conform emissiefactoren <https://www.co2emissiefactoren.nl/>

Figuur 2 – CO₂-uitstoot Tjongerschans 2021-2024

b. Vervoer

Tjongerschans biedt diverse faciliteiten en regelingen om duurzaam vervoer te stimuleren. Fietsen kunnen geparkeerd worden in een overdekte fietsenstalling. Daarnaast zijn er laadvoorzieningen voor zowel elektrische fietsen als auto's. Medewerkers kunnen een bus- of treinabonnement aanvragen en gebruikmaken van het Fietsplan. Ook beschikt Tjongerschans sinds 2023 over twee elektrische bedrijfsauto's in plaats van op diesel aangedreven auto's. Tjongerschans doet tevens ieder jaar mee aan de Fiets naar je Werk Dag, waarmee fietsers extra in het zonnetje worden gezet.

Op het gebied van duurzame mobiliteit is er in 2024 een commissie opgericht met leden van zowel Tjongerschans als MCL. Het doel is om tot een bovenlokaal duurzaam

mobilitéitsplan te komen. De eerste stappen om te komen tot dit plan zijn afgelopen jaar gezet.

Per 1 juli 2024 zijn organisaties met meer dan 100 medewerkers verplicht te rapporteren over het zakelijke verkeer en woon-werkverkeer van hun werknemers. Tjongerschans heeft eind 2023 een enquête uitgezet onder alle medewerkers, om inzichtelijk te krijgen hoe medewerkers van en naar het werk reizen. Uit de resultaten is gebleken dat medewerkers gemiddeld zo'n 3 tot 4 dagen per week naar het werk reizen. Medewerkers van Tjongerschans werken nauwelijks thuis. De reismethode bestaat uit auto (69%), actieve mobiliteit (27%), openbaar vervoer (2%), carpool en overig (2%). Uit onderzoek blijkt dat er een grote potentie ligt om het aandeel actieve mobiliteit te verhogen. Over het jaar 2024 is opnieuw een enquête uitgezet en wordt er gerapporteerd.

6. Circulair en spaarzaam met grondstoffen en materialen werken

Met deze pijler zet Tjongerschans zich in op het verminderen van primair grondstofverbruik, ongesorteerd restafval en voedselverspilling.

a. Inkoop

Tjongerschans is onderdeel van de Inkoop samenwerking Friese Ziekenhuizen (IFZ). Hiermee kopen de vier Friese ziekenhuizen gezamenlijk in, conform het duurzaam inkoopbeleid. Maandelijks vindt er een duurzaam inkoopoverleg plaats, waarin lopende en nieuwe inkoopinitiatieven in het teken van duurzaamheid worden besproken en opgepakt.

In 2024 is gestart met de inventarisatie van inkoop aantallen van veelgebruikte (wegwerp)producten, zoals wegwerpmelkflessen en -spenen op de kinderafdeling. Het voorstel om herbruikbare flessen te introduceren en ouders te stimuleren om hun eigen fles en speen mee te nemen, is goedgekeurd. Dit jaar werd ook gekeken naar het reduceren van wegwerpcelstofmatjes en het optimaliseren van de samenstelling van instrumentsets om onnodig verbruik te voorkomen.

Daarnaast is een pilot gestart met herbruikbare isolatiejassen op drie afdelingen in het MCL, als vervolg op het besluit uit 2023 om niet-steriele wegwerpkleding te vervangen door herbruikbare kleding. In 2025 wordt ook een pilot in Heerenveen gedaan.

b. Afval

In Tjongerschans wordt continu gewerkt aan het verminderen van afval en het verbeteren van de afvalscheiding. We hanteren de doelstellingen vanuit de Green Deal 3.0. Daarmee werken we toe naar maximaal 25% restafval in 2030.

Overzicht afvalstromen

Afval wordt in Tjongerschans en opgehaald door onze afvalverwerker. De afvalverwerker meet en registreert al het ingenomen afval in een voor Tjongerschans toegankelijk portaal. Daarnaast vinden er regelmatig overleggen plaats met de afvalverwerker, om te kijken waar verbetering mogelijk is. De jaarlijkse gegevens worden niet alleen door de afvalverwerker bijgehouden, maar worden ook in de Milieubarometer geregistreerd. Hiermee houdt het Tjongerschans goed zicht op de ontwikkelingen van het ziekenhuis omtrent afval.

In de tabel 2 zijn de hoeveelheden per afvalstroom in 2023 en 2024 weergegeven. De getallen en benamingen wijken enigszins af van voorgaande milieujaarverslagen om twee redenen:

1. In voorgaande jaren werd over specifieke afvalstromen gerapporteerd. In dit milieujaarverslag nemen we alle afvalstromen mee.
2. De benamingen zijn gelijk getrokken met die van onze afvalverwerker, zodat de ingevoerde getallen beter te controleren zijn.

		Tjongerschans	
		2023	2024
Archief	kg	9.940	13.375
Bedrijfsafval	kg	206.960	204.120
Bouw- en sloopafval	kg	12.540	17.120
Gevaarlijk afval excl. ziekenhuisafval	kg	786	497
Glas	kg	4.385	4.274
Papier/karton	kg	31.580	32.460
Plastic/drankkartons	kg	2.365	2.770
Ziekenhuisafval	kg	35.530	33.079
Swill	kg	11.160	10.260
Totaal	kg	315.246	317.955

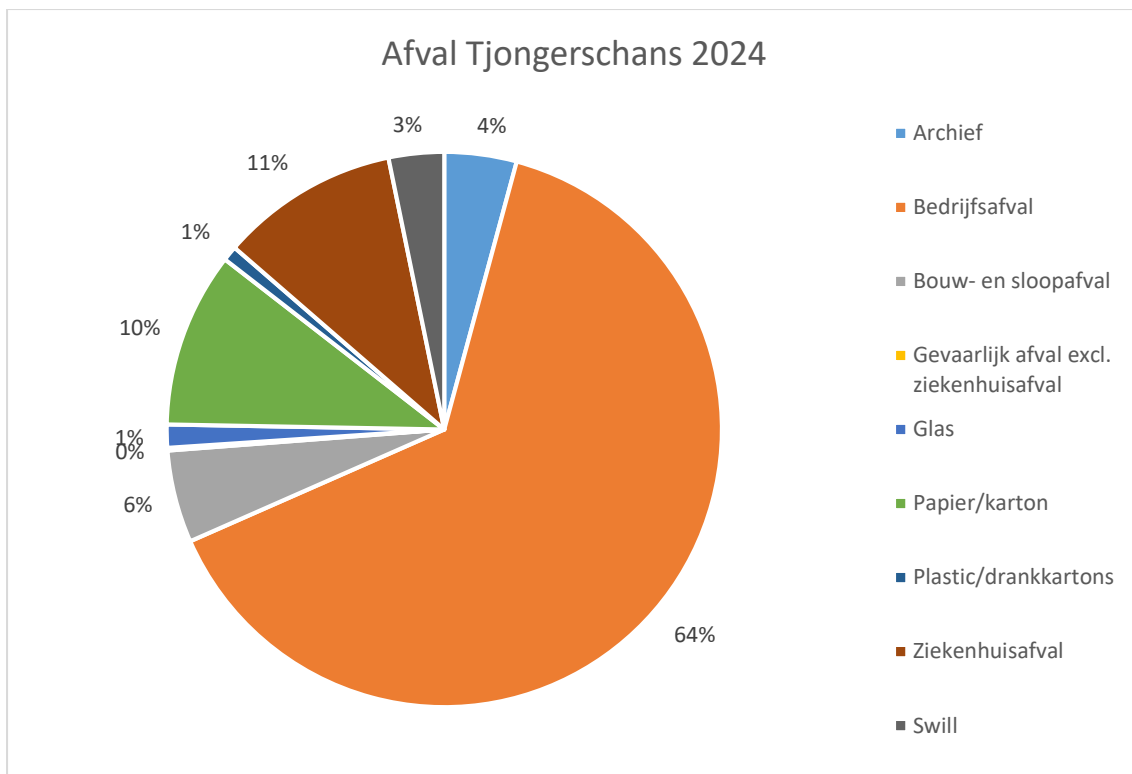
Tabel 2 – Afvalstromen Tjongerschans

De totale afvalproductie in 2024 is iets gestegen ten opzichte van 2023 (van 315.246 kg naar 317.955 kg). De aantallen in de PD-stroom laten zien dat Tjongerschans zich nog steeds inzet voor het beter scheiden van PD. Deze stroom is met 17% gestegen in vergelijking met vorig jaar. Daarnaast is papier en karton met 2,8% gestegen. Het vertrouwelijk papier zelfs met 34,5%.

De afvalstroom die we graag willen verminderen is ziekenhuisafval. Deze afvalstroom is niet alleen veel duurder dan andere afvalstromen, maar ook milieuvervuilender, omdat dit met hoge temperaturen verbrand moet worden. In 2024 is ons ziekenhuisafval met 6,9% gedaald. We blijven ons inzetten voor vermindering van deze stroom.

In 2024 had Tjongerschans in totaal 204.120 kilo restafval (bedrijfsafval). Dat is iets minder dan in 2023 (206.960 kilo). Het doel vanuit de Green Deal is om 25% minder restafval te hebben in 2026 ten opzichte van 2018 en maximaal 25% restafval in 2030. In 2018 had Tjongerschans een andere afvalverwerker. Helaas zijn deze gegevens niet meer in te zien. De komende tijd werken we verder aan het doel voor 2030: maximaal 25% restafval. Daarvoor moet nog het een en ander gebeuren, gezien we nu nog op 64% restafval zitten.

In figuur 3 is de samenstelling van het afval van Tjongerschans in 2024 te zien.

Figuur 3 – Samenstelling afval Tjongerschans 2024

Voedselverspilling

In Tjongerschans wordt veel gedaan om zo min mogelijk voedsel te verspillen. Doordat Tjongerschans de maaltijden voor patiënten, medewerkers en bezoekers zelf inkoop en bereidt, kunnen ingrediënten door de week doorgeschoven worden. Hierdoor wordt weinig weggegooid. Ingrediënten die overblijven van de patiëntmaaltijden, die niet in porties zijn verdeeld, worden de volgende dag in het restaurant voor medewerkers geserveerd. Het doel vanuit de Green Deal is om maximaal 20% voedselverspilling te hebben in 2026. In 2025 werken we aan een manier om voedselverspilling in kaart te brengen.

7. Verminderen milieubelasting medicatie(gebruik)

Met deze pijler zet Tjongerschans zich in op het terugdringen van medicatieverspilling, zuivering aan de bron en duurzaam inkopen van medicijnen. Het doel vanuit de Green Deal is dat we maximaal 20% medicijnverspilling hebben in 2026.

a. Preventie

Medicatieverspilling kan worden voorkomen door gepast voor te schrijven en door patiënten te stimuleren de behandeling uit te voeren zoals is afgesproken. Dat laatste noemen we therapietrouw. Op verschillende afdelingen in Tjongerschans is al aandacht voor gepast voorschrijven en therapietrouw. Daarnaast ontstaat er steeds meer aandacht voor het voorschrijven van medicatie die oraal (via de mond) moet worden toegediend, in plaats van parenteraal (via een infuus).

In 2024 lag de focus vooral op het vergroten van bewustwording rondom medicatieverspilling en op het verder implementeren van het dashboard medicatieverspilling binnen de verpleegafdelingen. Het aandeel paracetamol in de totale verspilling blijft hoog. Voor een substantiële reductie is bredere uitrol en actief gebruik van het dashboard noodzakelijk. Mogelijk wordt dit in 2025 voor beide locaties opgepakt.

b. Milieubelasting

In 2024 zijn voorbereidingen getroffen om op de IC een medicijnfilter te plaatsen, waarmee medicatie in de urine van IC-patiënten kan worden weggevangen. Zo wordt de emissie van medicijnresten naar het riool verminderd. In samenwerking met fabrikant Zereau en de ziekenhuisapothek van het Martini Ziekenhuis in Groningen wordt de effectiviteit van het filter onderzocht door middel van monsteraanalyse.

Het filter biedt ook de mogelijkheid om vloeibare medicatie (zoals spuiten en infusen) af te voeren zonder deze in het SZA-afval (specifiek ziekenhuisafval) te deponeren. Dit scheelt zowel verwerkingskosten als milieudruk.

Daarnaast is in de ziekenhuisapothek gekeken naar de bereidingsprotocollen voor VTGM (voor toediening gereedmaken, o.a. cytostatica). Waar mogelijk is gekozen voor aanpassingen die leiden tot minder gebruik van spuiten, wat een vermindering van het SZA-afval oplevert.

Als gevolg van een tijdelijke verminderde beschikbaarheid van infuusvloeistoffen (door orkaanschade aan de Baxter-fabriek in de VS) is ziekenhuisbreed het gebruik van infusen beperkt en zijn volumina aangepast. In 2025 wordt bekeken of deze aanpak voor beide locaties kan worden voortgezet, ook nu de leveringsproblemen zijn opgelost.

Op de OK is in overleg met de afdeling Infectiepreventie en de ziekenhuisapothek een extra filter in de intraveneuze lijn geplaatst. Hierdoor hoeven spuiten niet meer tussen twee operaties in te worden vervangen. Dit kan leiden tot een aanzienlijke reductie in verspilling, met name van het veelgebruikte anestheticum propofol.

c. Medicatieverspilling

De medicijnverspilling daalde in 2024 met 0,4% ten opzichte van 2023, van 21,5% naar 21,1%. Daarmee is de afname beperkter dan in het voorgaande jaar. Voor een verdere daling is het essentieel dat het dashboard medicatieverspilling op alle verpleegafdelingen wordt geïmplementeerd en actief wordt gebruikt.

De in 2024 voorbereide maatregelen – zoals het IC-filter, aangepaste VTGM-bereidingen, optimalisatie van infuusgebruik en vermindering van spillage op de OK – zullen in 2025 worden geëvalueerd. Verwachte resultaten zijn:

- Verdere vermindering van medicijnverspilling
- Vermindering van medicijnbelasting op het riool
- Afvalreductie van SZA bij VTGM-bereidingen
- Vermindering van onnodige infuusspillage
- Vermindering van spillage van OK-medicatie

d. Water

De samenwerking met de vier Friese ziekenhuizen (Antonius, MCL, Tjongerschans en Nij Smellinghe) rondom het meegeven van plaszakken aan patiënten na een CT-scan met contrastvloeistof is in 2024 voortgezet. Hiermee wordt voorkomen dat contrastmiddelen in het rioolwater terechtkomen.

Daarnaast blijft Tjongerschans samenwerken met Wetterskip Fryslân om inzicht te krijgen in de aanwezigheid van medicijnresten in Friese wateren en de relatie met het voorschrijfgedrag in de eerste en tweede lijn. De opgedane kennis wordt benut om nieuwe maatregelen aan de bron te ontwikkelen.